

ג'ימס ג'ויס

החתול והשטן

אייר: זאב אנגלמאיר

מאנגלית: יהודה ויזן

וילר סור מר

10 באוגוסט 1936

סטיבי יקירי,

לפני מספר ימים, שלחתי לך חתול קטן מלא בממתקים, אבל אולי אינך מכיר את הסיפור על החתול מבוז'נסי.

בוז'נסי היא עיירה קטנטנה ועתיקה על שפת הלוואר, הנהר הארוך בצרפת. זהו גם נהר רחב מאוד – יחסית לנהרות צרפת. בבוז'נסי נעשה הנהר כה רחב, שאם תרצה לחצות אותו, מגדה אחת לאחותרה, יהיה עליך לצעוד לא פחות מאלף צעדים.

לפני שנים רבות, כשביקשו אנשי בוז'נסי לחצות את הנהר, היה עליהם לשוט בסירה, כי גשר לא היה. והם לא יכלו לבנות גשר בעצמם, או לשלם למישהו שיבנה אותו בעבורם. ובכן, מה יכלו לעשות?

השטן, שתמיד קורא את כל העיתונים, שמע על מצבם העגום של אנשי העיירה, הוא לבש את מיטב בגדיו וקפץ לבקר את ראש העיר של בוז'נסי, מסיה אלפרד בירן. ראש העיר הזה אהב גם הוא להתגנדר. הוא לבש גלימה בצבע ארגמן ואפילו כשישן שנת-ישרים, וברכיו בין שיניו, הקפיד לענוד שרשרת זהב סביב לצווארו.

השטן סיפר לראש העיר על מה שקרא בעיתון ואמר לו, שהוא יכול לבנות גשר עבור אנשי בוז'נסי, כדי שיוכלו לחצות את הנהר כמה שרק ירצו. הוא אמר שיוכל לבנות את הגשר הטוב ביותר שנבנה מעולם, וכל זאת בליה אחד בלבד. ראש העיר שאל אותו כמה כסף ידרוש עבור מלאכה שכזאת. "חנָם אֵין כְּסֶף", השיב השטן, רק זאת אבקש – הראשון שיחצה את הגשר, שלי הוא. "בסדר גמור" אמר ראש העיר.

הלילה ירד, כל אנשי בוז'נסי שכבו במיטתם ונמנמו. הבוקר בא.

וכשהציצו מחלונותיהם קראו בקול גדול: הו לואר, איזה גשר נהדר! כי למולם עמד גשר לבנים איתן, החוצה את הנהר הרחב. כל אנשי העיירה רצו אל ראש הגשר והביטו אל קצהו. שם עמד השטן, עמד והמתין בעברו השני של הגשר לראשון אשר יחצה. אך איש לא העז לחצות, כי כולם פחדו מהשטן.

ואז נשמע קול תרועת חצוצרות – היה זה סימן לכולם להשתתק – וראש העיר, מסיח אלפרד ביירן, הופיע בגלימת-הארגמן הרחבה שלו ושרשרת הזהב הכבדה שלו ענודה סביב לצווארו. בידו האחת החזיק דלי-מים, ותחת זרועו – זרוע ידו השנייה – נשא חתול.

כשהבחין בו השטן מעברו השני של הגשר, חדל מלרקד, והביט מבעד למשקפת חד-עינית.

כל האנשים התלחשו ביניהם, והחתול הביט בראש העיר, כי בבוז'נסי מותר היה לחתול להביט בראש העיר. כשהתעייף החתול מלהביט בראש העיר (כי אפילו חתול מתעייף מלהביט בראש העיר), החל לשחק בשרשרת הזהב הכבדה של ראש העיר.

כשהגיע ראש העיר לראש הגשר, עצר כל איש את נשימתו וכל אישה נצרה את לשונה.

ראש העיר הניח את החתול על הגשר, ואז, בלי לחשוב פעמיים, שפריץ! שפך עליו את דלי המים.

החתול, שעמד עתה בין דלי המים ובין השטן, החליט גם הוא בלי לחשוב פעמיים, ורץ, באוזניים שפופות, הישר לזרועותיו של השטן.

השטן נמלא שטנה.

אני רץ על גשר ומשא על ראשי
הפך ומשאו ומשא הפך ומשאו ומשא
הפך ומשאו ומשא הפך ומשאו ומשא

אני רץ

"אנשי בוז'נסי", הוא צעק בצרפתית מעברו השני של הגשר: אתם לא אנשים נחמדים בכלל! חבורת חתלתולים! ולחתול אמר: בוא לכאן, חתלתולון קטנטון שלי! אתה פוחד חתלתולון שלי? קר לך חתלתולון מסכן שלי? בוא, השטן יקח אותך! יהיה חם. ונעלם עם החתול.

ומאותו היום, קוראים לאנשי העיירה "חתלתולי בוז'נסי".

אך הגשר עוד עומד וילדים הולכים, רוכבים ומשחקים עליו. אני מקווה שהסיפור הזה ימצא חן בעיניך. סבא.

נ.ב.

השטן מדבר בעיקר בשפה משלו הנקראת לעזבובית, שאותה הוא ממציא בעודו מדבר, אך כשהוא כועס מאוד הוא מסוגל לדבר גם צרפתית-גרועה ממש טוב, אף על פי שאלה ששמעו אותו במו אוזניהם, אומרים שיש לו מבטא דבלינאי כבד.

ה'החתול והשטן' מאת ג'ימס ג'ויס הופיע לראשונה ב-10 לאוגוסט 1936, במכתב שכתב הסופר לנכדו סטיבן. ב-1957 הודפס המכתב מחדש ב- *Letters of James Joyce* וב-1964 הודפס לראשונה כספר ילדים מאויר (Dodd, Mead & Company). מאז ועד היום, הודפס הספר בלמעלה מ-50 מהדורות בשפות שונות. ב-1981 ראה הספר אור גם בעברית כשהוא מעוטר באיורים של מהדורות 'גלימיר' הצרפתית ('החתול והשטן', 'עם עובד', עברית: אברהם יבין).

לא הייתי מתרגם את היצירה אילו חשבתי שהעברית כבר מיצתה את כל פניה. מצאתי לנכון להנמיך מעט את המשלב, ובכך להתרחק במעט מן ה"ספרותיות" שהתרגום הקודם מעניק לטקסט. השתדלתי לשמר את המוסיקאליות של השפה הג'ויסית האופיינית, ולחדד את ההומור החד באמצעות החרוז החופשי והדגשת המצלול. כמו כן, ולמעלה מכל, העסיק אותי הטיפול באתגר התרגומי שמעמידה המילה Bellsybabble. מילה שהפכה לנושא מחקר בפני עצמה*.

בפסקה החותמת את הסיפור, כותב ג'ויס:

"The Devil mostly speaks a language of his own called Bellsybabble which he makes up himself as he goes along"

ובכן, Bellsybabble - שפתו של השטן.

אנו מתמודדים כאן עם מילה ג'ויסית טיפוסית המורכבת ממספר מילים:

א. Beelzebub (בעל-זבוב)

ב. Say (אומר, מדבר)

ג. Babble (פטפוט, ברבור)

ד. Syllable (הברה, הגה)

ועוד שאר צירופים אפשריים.

הפתרון שהצעתי לבעיה זאת, הוא המילה "לְעֵצְבוּבִית", מעין שיכול-אותיות של המילה "בעל" ל-"לעז" וכאמור, שימור שמו של בעל-זבוב. התרגום הקודם, יש לציין, מציע את המילה "קשמדאית".

* עוד בהקשר זה: *The Language of the Devil, Texture and Archetype in C. George Săndulescu, (1987) Finnegans Wake*